

Τα τουρκικά σχολικά εγχειρίδια στη Θράκη

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΣΤΑΘΗ

ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ της Λωζάννης τακτοποιήθηκαν «κοινή συναινέσει» όλα τα θέματα των δύο μειονοτήτων, της ορθόδοξης στην Κωνσταντινούπολη και της μουσουλμανικής στη Θράκη! Τα εκπαιδευτικά θέματα, ωστόσο, περίμεναν μέχρι το 1968 για να γίνουν αντικείμενο ιδιαίτερης προσοχής. Έτσι το 1968 (εποχή της δικτατορίας) υπογράφηκε ένα Μορφωτικό Πρωτόκολλο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας¹. Βάσει αυτού τα σχολικά βιβλία της κάθε μειονότητας θα τα έστελνε κάθε φορά η χώρα αναφοράς της². Στην ουσία η πολιτική αυτή συμφωνία, που καθόριζε τα όρια επιρροής των δύο κρατών στις εκατέρωθεν μειονότητες, υπογράφηκε ερήμην των μειονοτήτων. Είναι γνωστό ότι τα σχολικά βιβλία σε κάθε χώρα χαρακτηρίζονται συχνά από κάποιο εθνικισμό. Στα σχολικά βιβλία της Τουρκίας, όμως, τα πράγματα αγγίζουν την υπερβολή³. Έτσι όταν τα αναγνωστικά βιβλία της τουρκικής γλώσσας (γιατί στο γλωσσικό μάθημα επικεντρωνόταν το πρόβλημα) έφθαναν στο ελληνικό Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, για έλεγχο, οι αρμόδιοι τα επέστρεφαν αφού προηγουμένως περιέκοπταν τις επίμαχες σελίδες, οι οποίες ήταν και πολλές (ο ύμνος του διδασκάλου, ο ύμνος της τουρκικής ανεξαρτησίας, οι φωτογραφίες του Mustafa Kemal Atatürk, κείμενα για την οικογένειά του, την καθημερινή του ζωή και τα ηρωικά του κατορθώματα, οι παρακαταθήκες του Mustafa Kemal στην τουρκική νεολαία, κείμενα από τον πόλεμο σωτηρίας της Τουρκίας⁴, οι τουρκικές σημαίες κ.λπ.), με αποτέλεσμα το συγκεκριμένο βιβλίο να μένει ακέφαλο και κολοβό χωρίς να ακολουθεί ένα συνεχές παιδαγωγικό πρόγραμμα. Οι υπηρεσίες του τουρκικού Υπουργείου Παιδείας είτε σκόπιμα, είτε λόγω γραφειοκρατικών δυσκολιών δεν προχώρησαν στη σύνταξη ειδικών εγχειριδίων για τη μειονότητα. Συνέπεια όλης αυτής της διαδικασίας ήταν τα παιδιά να έχουν στα χέρια τους χλιοτριμμένα εγχειρίδια ή άθλιες φωτοτυπίες εγχειριδίων της δεκαετίας του '60.

Όταν η ηγεσία της ελληνικής πολιτείας σε περιοδεία της στη Θράκη το 1991 μίλησε για ισονομία και ισοπολιτεία, την αιχμή του δόρατος των διεκδικήσεων των μειονοτικών συμπολιτών μας αποτέλεσε το θέμα των βιβλίων!

Είναι γεγονός ότι στα μειονοτικά σχολεία χρειάζεται καλή δι-

δασκαλία της ελληνικής γλώσσας, για να μπορέσουν τα παιδιά που το επιθυμούν να ενταχθούν στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα και να αποφύγουν τον εκπατρισμό. Είναι επίσης σαφές ότι μια πολύ μεγάλη μερίδα του κόσμου εκφράζει το παράπονο της πλήρους εγκατάλειψης των σχολείων από πλευράς διδακτικού προσωπικού. Όχι πως λείπουν οι δάσκαλοι, αλλά δεν κάνουν τη δουλειά τους έστω και στοιχειωδώς. Ελάχιστοι, καταβάλλουν υπεράνθρωπες προσπάθειες να καλύψουν κενά δεκαετιών. Όλοι μιλούν για επιτακτική ανάγκη οργάνωσης της προσχολικής εκπαίδευσης. Σε κάθε χωριό χρειάζονται επειγόντως νηπιαγωγεία⁵, όπου η γλώσσα θα διδάσκεται με το παιχνίδι και την κατασκευή. Έτσι η ένταξη των μικρών μαθητών στο δημοτικό δεν θα είναι τόσο δύσκολη. Ας μη ξεχνάμε ότι κάποια από τα παιδιά, πομακικής καταγωγής, όλο και λιγότερα βέβαια, με την εγγραφή τους στο μειονοτικό σχολείο βρίσκονται αντιμέτωπα με δύο γλώσσες, εντελώς ξένες, την ελληνική και την τουρκική.

Η πολιτεία, στην προσπάθειά της να φροντίσει για την εκπαίδευση και αυτού του τμήματος των πολιτών της, αποφάσισε την παραγωγή αναγνωστικών βιβλίων στην τουρκική γλώσσα⁶.

Η ευθύνη σύνταξης των τουρκικών αναγνωστικών βιβλίων των πέντε τάξεων του δημοτικού σχολείου ανατέθηκε από το Υπουργείο Παιδείας σε μια ομάδα πέντε εκπαιδευτικών με αποδεδειγμένη αξία και με πολύχρονη πείρα διδασκαλίας της τουρκικής γλώσσας.

Η πρόκληση ήταν γοητευτική: έπρεπε να γραφούν βιβλία στα τουρκικά για τα παιδιά της Θράκης.

Επισκεφτήκαμε τη Θράκη, γνωρίσαμε τους ανθρώπους και τον τόπο, προσπαθήσαμε να καταλάβουμε τις ιδιαιτερότητες, να νοιώσουμε τα προβλήματα, να κατανοήσουμε τη στείρα γραφειοκρατία, να κάμψουμε τη δυσπιστία. Μας δέχτηκαν, μας φιλοξένησαν, μας εμπιστεύτηκαν. Προσπαθήσαμε να προκαλέσουμε τη συγγραφή κάποιων συγκεκριμένων κειμένων από μέρους των μειονοτικών δασκάλων και των λογίων, καθώς επίσης και να συμπεριλάβουμε στην εικονογράφηση και σχέδια ντόπιου ζωγράφου. Η σκέψη ήταν να προβληθούν τα στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητας αυτού του κομματιού του πληθυσμού της χώρας, με παράθεση λαο-

γραφικών και λογοτεχνικών κειμένων που θα εξέφραζαν την ιδιαιτερότητά τους και θα ήταν γνώριμα στους μικρούς μαθητές⁷. Δεν θέλησαν όμως να συνεργαστούν μαζί μας.

– *Εμείς δεν ξέρουμε, δεν μπορούμε, υπάρχει το Μορφωτικό Πρωτόκολλο, ας τα βρουν τα δυο κράτη μεταξύ τους κι εμείς θα υπακούσουμε...* Αυτά ήταν τα λόγια φίλων εκπαιδευτικών, από τη μειονότητα, στους οποίους απευθυνθήκαμε και προτείναμε συνεργασία. Όλες αυτές οι αρνήσεις, οι οποίες είναι απόλυτα κατανοητές, μας οδήγησαν σε δημοσιευμένο υλικό από τον τοπικό τουρκικό τύπο της Θράκης και κυρίως από ένα πολύ καλό λογοτεχνικό τοπικό τουρκικό περιοδικό⁸. Το υλικό συγκεντρώθηκε, η ομάδα συνεργάστηκε για κοινή γραμμή και συνέπεια στα βιβλία, ενιαία τουρκική γλώσσα και τυποποίηση της ορολογίας. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι το αναγνωστικό της πρώτης Δημοτικού, προηγήθηκε χρονικά στη σύνταξη και στη διανομή του. Ο συγγραφέας του ωστόσο, που δεν θέλησε να συνεργαστεί με τη συγκεκριμένη ομάδα φέρει αποκλειστικά την ευθύνη της συγγραφής και της εικονογράφησης του⁹.

Το περιεχόμενο των βιβλίων

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, πρόκειται για τα αναγνωστικά βιβλία της τουρκικής γλώσσας για το Δημοτικό. Καταβλήθηκε προσπάθεια να έχουν ομοιογένεια και αντιστοιχία στη διάταξη της ύλης με τα ελληνικά αναγνωστικά, ώστε οι μαθητές να μην αντιμετωπίζουν διαφορετικό παιδαγωγικό σύστημα στις διδασκόμενες γλώσσες και η μία να συμπληρώνει την άλλη. Η τουρκική γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε είναι η επίσημη, έτσι όπως διδάσκεται στην Τουρκία, και η γραμματική ορολογία είναι της τελευταίας πενταετίας. Τα αναγνωστικά της τουρκικής γλώσσας ξετυλίγονται σαν «βιβλιοτετράδια» και περιέχουν περίπου 50 ευχάριστα κείμενα, πεζά και ποιητικά. Τα κείμενα αυτά είναι τριών τύπων: α) κείμενα τουρκικά στα οποία δίδεται το όνομα του συγγραφέα και του έργου, β) κείμενα φτιαγμένα από τους συγγραφείς των βιβλίων και γ) κείμενα ελληνικά μεταφρασμένα και διασκευασμένα πάλι από τους συγγραφείς.

Το κάθε κείμενο συνοδεύεται από μια επεξεργασία γλωσσική και γραμματική, η οποία ποικίλλει από τάξη σε τάξη. Η προοδευτική δυσκολία στο λεξιλόγιο και στα γραμματικά φαινόμενα κρατάει τους μαθητές σε εγρήγορση. Ανά πέντε κεφάλαια εξετάζεται ένα νέο γραμματικό φαινόμενο, ώστε να υπάρχει περιθώριο η γραμματική να επαναλαμβάνεται και να εμπειδώνεται, ενώ οι κανόνες είναι πάντα μέσα σε ευδιάκριτα πλαίσια. Η εικονογράφηση έγινε από νέους καλλιτέχνες με ευαισθησία και προσοχή στην πολιτιστική κληρονομιά των μαθητών στους οποίους απευθύνονται τα συγκεκριμένα βιβλία.

Το αποτέλεσμα όλης αυτής της προσπάθειας ήταν μια ευχάριστη έκπληξη: είχαμε στα χέρια μας έξι βιβλία τουρκικά¹⁰, προϊόντα του Οργανισμού Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων. Η παρουσίαση αυτών των βιβλίων δημιούργησε ποικίλες και

έντονες αρνητικές αντιδράσεις τόσο από πλευράς επίσημης ηγεσίας της μειονότητας όσο και από τους απλούς πολίτες, τους γονείς των μαθητών και τους διδασκάλους.

Οι αρνητικές εκδηλώσεις ήταν πολλές, αλλά δεν στρέφονταν τόσο εναντίον των βιβλίων όσο εναντίον αυτής καθ' αυτής της ενέργειας παραγωγής τους. Γεγονός είναι ότι τα βιβλία αυτά δεν έγιναν αποδεκτά από τη μειονότητα, παρόλο που χρησιμοποιούνται κατά τόπους και κατά διάφορους τρόπους. Κανένας δεν μίλησε για ποιοτική ανεπάρκεια. Το πρόβλημα ήταν ότι συντάχθηκαν από Έλληνες και επιβλήθηκαν από το ελληνικό κράτος. Οι δάσκαλοι σε κατ' ιδίαν συζητήσεις ομολόγησαν ότι τα βιβλία ήταν καλά, ότι είχαν επί τέλους ένα εργαλείο στα χέρια τους στο δύσκολο έργο της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας, αλλά δεν μπορούσαν να τα διδάξουν επειδή αντιδρούσαν οι γονείς. Πολλοί μειονοτικοί δάσκαλοι εξαιτίας αυτής της κατάστασης οδηγήθηκαν σε απόγνωση, ευρισκόμενοι μεταξύ των πιέσεων της πολιτείας και των αντιδράσεων των ομοεθνών τους. Ο τουρκικός τύπος αναφέρθηκε στο γεγονός με περιφρόνηση, την ίδια ώρα που συνάδελφοι εκπαιδευτικοί στην Κωνσταντινούπολη και στην Άγκυρα επαίνεσαν την ποιότητα και ευχήθηκαν να είχαν και τα υπόλοιπα παιδιά τόσο προσεγμένα και καλαίσθητα χειριρίδια στα χέρια τους.

Ο ελληνικός τύπος, ανενημέρωτος, δεν ασχολήθηκε καθόλου με το θέμα και μόνο η Ελευθεροτυπία στο περιοδικό Έψιλον αφιέρωσε τέσσερις ολόκληρες σελίδες υπό τον κραυγαλέο τίτλο «Αλφαβητάρια για τα ελληνόπουλα που πιστεύουν στον Αλλάχ!»¹¹. Αυτή ήταν η πορεία των τουρκικών αναγνωστικών από τη σύλληψη της ιδέας μέχρι την υλοποίησή της.

Βαθεία παραμένει η πεποίθησή μου ότι τα βιβλία αυτά θα έπρεπε να πουλούνται στα βιβλιοπωλεία της χώρας όπως όλα τα προϊόντα του Οργανισμού Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, ώστε να είναι στη διάθεση και στην κρίση και άλλων πολιτών που ενδιαφέρονται για την τουρκική γλώσσα¹².

Τελειώνοντας θα ήθελα να επισημάνω τα παρακάτω:

Γενικά η παραγωγή των αναγνωστικών στην τουρκική γλώσσα δεν ήταν μια κίνηση επιβολής αλλά ενέργεια που προέκυψε από ενδιαφέρον για την εκπαίδευση των παιδιών.

Κάθε βιβλίο είναι, πιστεύω, μοναδικό και κάθε συγγραφέας, τη δεδομένη στιγμή, δίνει κάτι από την ψυχή του και το κάνει ανεπανόληπτο. Αυτά τα βιβλία ας αποτελέσουν γόνιμο σπόρο σε μια προσπάθεια που δεν πρέπει να σταματήσει εδώ. Είναι η σειρά των δασκάλων της μειονότητας να πάρουν αυτό το σπόρο και να τον καλλιεργήσουν. Να αναλάβουν οι ίδιοι πρωτοβουλία για την εκπαίδευση των παιδιών τους. Τα βιβλία δεν μπορούν να μένουν ίδια για πολλά χρόνια. Η γνώση προχωράει και οι ανάγκες αυξάνονται. Πρέπει, όμως, τα βιβλία να διδαχθούν, να σημειωθούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους. Να υποβληθούν κρίσεις και προτάσεις. Κανείς δεν είναι αλάνθαστος. Οι υποδείξεις και η καλοπροαίρετη κριτική συμβάλλουν στην προώθηση της επιστήμης και της γνώσης.

Είναι, τέλος, σημαντικό να ενημερωθούν, με κάποιο τρόπο, οι δάσκαλοι, οι οποίοι είναι και οι άμεσα ενδιαφερόμενοι. Αυτό θα μπορούσε να γίνει είτε με μια σειρά διαλέξεων, είτε με εκπαιδευτικά σεμινάρια μικρής χρονικής διάρκειας. Δυστυχώς, όλες οι καλές προθέσεις σκόνταψαν στη σειρά αδιαλλαξία και στην πολιτική σκοπιμότητα και από τις δυο πλευρές. Έτσι έμεινε ανεκτέλεστη η πρόταση να συμπληρωθεί η συγκεκριμένη σειρά των αναγνωστικών με Βιβλία Διδασκάλου και με άλλο εκπαιδευτικό υλικό, που θα βοηθήσουν τους δασκάλους να διδάξουν τα βιβλία και θα διευρύνουν τους ορίζοντές τους με χρήσιμη βιβλιογραφία και νέες παιδαγωγικές μεθόδους. Ας μην ξεχνάμε ότι πρόκειται για την παιδεία μελών της Ελληνικής Πολιτείας, που έμειναν για πολλά χρόνια στο περιθώριο.

Νομός Ροδόπης:

Νηπιαγωγείο Αρσίβης (δεν λειτουργεί· υπάρχουν νηπιαγωγοί, λείπει το διδακτήριο, δεν συνανούν οι γονείς).

2ο Σαπών (δεν λειτουργεί).

Νηπιαγωγείο Ηφαίστου (δεν λειτουργεί· έλλειψη στέγης).

Νηπιαγωγείο Δήμου Κομοτηναίων (δεν λειτουργεί· μελλοντικό προκάτ οικόμα).

Νομός Έβρου:

Νηπιαγωγείο Αγριάνης (λειτουργεί άτυπα), νήπια 10, νηπιαγ. 1.

Νηπιαγωγείο Σουφλίου (λειτουργεί άτυπα), νήπια 16, νηπιαγ. 1.

6. Ένας από τους κυριότερους όρους του Μορφωτικού Πρωτοκόλλου είναι: «Τα δύο μέρη είναι ελεύθερα όπως προβλάνουν εις την εν τη ίδια χώρα εκτίπωση των εις την γλώσσα αντών συντεταγμένων χειρογράφων...»

7. Συμπεριλήφθηκαν μόνο κείμενα θρησκευτικού περιεχομένου.

8. Πρόκειται για το μηνιαίο λογοτεχνικό περιοδικό Safak με έτος ιδρύ-

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Να σημειωθεί ότι το Πρωτόκολλο αυτό δεν επικυρώθηκε ποτέ από την Ελλάδα και δεν δημοσιεύθηκε ποθενά.
  2. Μέχρι το 1968 υπήρχε ελευθερία ως προς τη σύνταξη των σχολικών βιβλίων σε τουρκική γλώσσα για τα παιδιά της Θράκης, ώστε να βρισκόμαστε συγγραφείς σχολικών βιβλίων από τη μειονότητα της Θράκης.
  3. Το μαρτυρούν σειρά άρθρων που δημοσιεύτηκαν από Τούρκους επιστήμονες. Βλ. Yücel Kabapınar, «Bir Ideolojik Mücadele Alanı Olarak Lise Tarih Kitapları» («Τα βιβλία Ιστορίας του Λυκείου ως πεδίο ιδεολογικής μάχης»), περ. *Tarih ve Toplum* 106 (1992) σ. 228-236, 107 (1992) σ. 284-287, 108 (1992) σ. 359-364. Καθώς επίσης και τα Πρακτικά του ειδικού συμποσίου που έγινε στο Buca της Σμύρνης με θέμα τα σχολικά χειριρίδια. Βλ. *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*. Buca Sempozyumu 29 Eylül 1 Ekim 1994, İstanbul 1995.
  4. Ο Πόλεμος Σωτηρίας της Τουρκίας (Kurtulus Savasi) είναι αυτό που ονομάζουμε Μικρασιατική Καταστροφή. Γίνεται φανερό ότι και μόνο οι συναισθηματικά φορτισμένες ονομασίες προδιαθέτουν αρνητικά τους μαθητές.
  5. Παρουσιάζεται εδώ η κατάσταση των νηπιαγωγείων που αφορούν τη μειονότητα της Θράκης.
- Νομός Ξάνθης:*
 Νηπιαγωγείο Δροσερού (λειτουργεί) νήπια 15, νηπιαγωγοί 2.
 Νηπιαγωγείο Σημάντρων (δεν λειτουργεί· έλλειψη στέγης).
 Νηπιαγωγείο Σμίνθης (δεν λειτουργεί· έλλειψη στέγης).

σεως 1989, το μόνο, ίσως, που παρουσιάζει ποιότητα και αισθητική στο γραπτό λόγο, χάρη στην ευαισθησία του εκδότη και λογοτέχνη Mücahit Mümin και των συνεργατών του, Rahmi Ali, Abdurrahim Subasilar, Mustafa Tahsinoglu κ.ά.

9. Το βιβλίο αυτό κατηγορήθηκε ότι έχει πολλές ελληνικές σημαίες και ότι η παιδαγωγική του μέθοδος είναι ξεπερασμένη.

10. Πρόκειται για τα πέντε βιβλία των αντίστοιχων τάξεων του Δημοτικού και μιας Γραμματικής της τουρκικής γλώσσας: 1) Prof. Dr. Efstratios Zenginlis, İlkokuma, İlkokul 1. sinif Türkçe Ders Kitabı, ΟΕΔΒ 1992 και του ιδίου Türkçe Dilbilgisi Kitabı, ΟΕΔΒ 1992 2) İlkokul Türkçe Ders Kitabı 2 (συγγρ. Πηνελόπη Στάθη), ΟΕΔΒ 1993 3) İlk Okul Türkçe Ders Kitabı 3, ΟΕΔΒ 1993, 4) İlk Okul Türkçe Ders Kitabı 4, ΟΕΔΒ 1993, 5) İlk Okul Türkçe Ders Kitabı 5 (συγγρ. Ευφημία Εξίσου), ΟΕΔΒ 1993. Αξίζει να σημειωθεί εδώ, μέσα στα πλαίσια της ίδιας προσπάθειας, και η έκδοση του έργου της Ελένης Σελλά-Μάζη, Στοιχεία αντιπαραβολικής Γραμματικής Ελληνικής-Τουρκικής, ΟΕΔΒ 1994.

11. Τεύχος 96 της 7ης Φεβρουαρίου 1993, σσ. 26-29.

12. Στο Κέντρο Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης στην Αθήνα, στο ΙΜΧΑ της Θεσσαλονίκης, στα μεταπτυχιακά τμήματα του Πανεπιστημίου Κρήτης και στο Πανεπιστήμιο της Κέρκυρας διδάσκεται η σύγχρονη τουρκική γλώσσα. Βλ. Πηνελόπη Στάθη, «Οι τουρκολογικές σπουδές στην Ελλάδα την τελευταία εικοσαετία», Εταιρεία Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας της Ελλάδας, *Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις, ιστορική προσέγγιση*, 26-27 Νοεμβρίου 1993.